

ՄԱՆԻ ՄԵՋ ՕԳՏԱԳՈՐԾՈՂ ՈՐՈՇ ԲՈՒՅՄԵՐԻ
ՏԱՐԱԾՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ԼՂՀ ՏԱՐԱԾՔՈՒՄ

Մ.Ս. Մատթյան

Լեռնային Ղարաբաղի հանրապետությունը կազմում է հայկական բարձրավանդակի հյուսիս - արևելյան և Փոքր Կովկասի հարավ- արևելյան մասը: ԼՂՀ տարածքի միջին բարձրությունը ծովի մակարդակից կազմում է 1100 մ: Տիպիկ լեռնային բնույթի հետևանքով, Լեռնային Ղարաբաղում լավ է արտահայտված բնական պայմանների ուղղաձիգ գոտիականությունը: Դրա համապատասխան էլ բնութագրվում են ոչ միայն կլիմայական պայմանները, այլև հողերի տիպերն ու բուսականության տեսակները:

Բազմազան է ԼՂՀ - ի բուսական աշխարհը: Այստեղ աճող բուսատեսակները հասնում են նրկու հազարի: [Մ. Ս. Մելքումյան, 1990]: Լեռնային Ղարաբաղում լերի ժայռեր շատ քիչ կան, բացառությամբ բլրերի լեռնագագաթային մասերի: Ղարաբաղի լեռները ծածկված են անտառներով, թփուտներով կամ խոտային բուսականությամբ: Ծովի մակերևույթից մինչև 300 – 350 մ բարձրություն ունեցող տափաստանային մասերում գերակշռում են անապատային և կիսաանապատային տիպի բուսատեսակները: Այս վայրերում տարածված են հատկապես օշինդրը, ուղտափուշը, ոգնախոտը, նրնջակը, տերեփուկը: Խոտային բուսականությունը հարուստ է նախալեռնային շրջաններում: Շատ ավելի բազմազան են միջին լեռնային մինչև 1500 մ բարձրություն ունեցող գոտու բուսատեսակները: Այստեղ հատկապես տարածված են թիթենազգի խոտաբույսերը, թրթնջուկ սովորականը (*Rumex acetosa*) ավելուկ զանգուրը (*Rumex crispus*), մատիտնի հանգուցավորը (*Polygonum nodosum Pers.*), աստղիկը (*Stellaria media*), կակաշ քնաբերը (*Papaver somniferum*), ծառալաշարը (*Capsella bursa pastoris*) և այլն: Սույն աշխատանքում որպես հմտ գոտման օրյնկտներ դիտարկել են հորթալնգու լագուր /*Anchusa azurea*/, Խոգակնճիթ լոգնլի

Քարտեզ 1

Ուխումնախրվող բույսերի տարածվածությունը ԼՂՀ-ում
Δ Հորթալնգու լագուր
o Խոգակնճիթ լոգնլի
■ Կակաշ քնաբեր

/*Sisymbrium loeselii* L/, կակաչ քնաքնը /*Papaver somniferum*/ տեսակների մորֆոլոգիական կազմությունը և տարածվածությունը ԼՂՀ տարածքում: Տեսակային կազմի որոշումը իտականացվել է ՀՀԳԱԱ բուսաբանության ինստիտուտում: Նյութի հավաքումը իրականացվել է աղշավայրային միջոցներով: Հնտագոտությունների էկոլոգիական դիտարկումները, բուսանմուշների հավաքումը կատարել ենք բուսաբանության մեջ ընդունված դասական մեթոդներով [A.Л.Тихтаджян, 1980]: Ուսումնասիրության արդյունքները արտացոլվում են քարտեզ թ.1-ում:

Ընտանիք – Boraginaceae
 Տեսակ - Հորթալեզու լազուր
 - *Anchusa azurea*=*Anchusa italica* Retz.

Գաղտնիկազգիների ընտանիքին պատկանող միամյա կամ բազմամյա խոտաբույս է: Ուղիղ կանգնող ճյուղավոր ցողունի վրա ունի երկտիպ տերևներ. ստորինները՝ երկարափուն -- նշտարաձև են և ցողունի մոտ խիստ սեղմված, իսկ վերինները ավելի մեծ են, նստադիր կամ գրկող: Ամբողջ ցողունը ծածկված է կոպիտ մազիկներով, բարձրությունը՝ մինչև 70/100սմ: Արմատն առանցքային է: Զալուդարակալան կապտամանուշակագույն ծաղիկները ոլորաձև հավաքված են հուրանանման ծաղկաբույլում, ծաղիկները հնգատիպ են, ծաղկապսակը ճազարաձև է, որի նրակը ծածկված է հատուկ թմբիկներով, վերջիններս ծածկված են թավշյա մազիկներով, որը և շնչոտում է բույսի գարդարաբական տեսքը: Պտուղը քաղցկեղնոցի է: Ծաղկում է մայիս - օգոստոսին [A.Л.Тихтаджян, 1980]: Աճում է աղբոտ վայրերում և դաշտերում: Երիտասարդ տերևներն օգտագործվում է ժողովրդական սննդի մեջ: Տեղական աճումներն են պղպաղիտ, խոխոկ:

Ընտանիք – Cruciferae
 Տեսակ - Խոզակնճիթ Լյոզելիի
 - *Sisymbrium loeselii* L.

Պատկանում է խաչածաղկավորների ընտանիքին: Ցողունը կանգուն է, ճյուղավորվող, նոսր մազմզուկածածկ, բարձրությունը՝ 20–70 սմ: Տերևները հերթադիր են, փետրաբաժան: Ծաղկաբույլը ողկույզ է, ծաղիկները՝ վառ կամ բաց դեղին: Ծաղկում է ապրիլ – մայիսին: Պտուղը պատիճ է, սերմերը՝ մանր: Պարունակում են գլիկոլիդներ, որոնք ճեղքվելով՝ առաջացնում են սուր հոտով և համով մանանեխայուղի: Աճում է ամենուր, բանջարանոցներում, հացահատիկի ցանքերում, ճանապարհների եզրերին, աղբոտ

վայրերում [В.С. Новиков, 2008]: Երիտասարդ տերևներն օգտագործում են սննդի մեջ:
Տեղական անուններն են շաղկամ, պիսկուկ:

Ընտանիք - Papaveraceae

Տեսակ - Կակաշ քնաբեր

- Papaver somniferum

Կակաշագգիների ընտանիքին պատկանող միամյա խոտաբույս է: Տերևներն ունեն հերթադիր դասավորություն, լայն երկարավուն, փնտրածև կտրտված, մոխրականաչավուն գույնի տերևաթիթեր: Ծաղկում է գարնանից աշուն: Ծաղիկները խոշոր են, միայնակ, երկար ծաղկակոթուններով, մեկ բույսի վրա ձևավորվում են 1 – 20 հատ ծաղիկներ: Կոկոն ժամանակ ծաղկակոթունները կորացած են, ծաղիկները բացվելու ժամանակ ուղիղ կանգնող: Բաժակը երկթերթ է, ծաղիկները բացվելու ժամանակ բաժակաթերթերը թափվում են ծաղկաթերթերը 4 – 5 են՝ ազատ փարդագույն առնջները շատ են: Պտուղը ձվաձև կամ համարյա գնդաձև, բավական մաշկը սերմերով, չբացվող տուփիկ է: Սերմերն ունեն մուգ գույն: Աճում է հացաբույսերի, կերաբույսերի զանրերում, արոտներում, խոտհարքներում: Մանդի մեջ օգտագործում են երիտասարդ տերևները [Ռ.Ս. Կարապետյան, 1980]: Տեղական անուններն են պուտուտկուն, խաշխաշ:

Резюме

В данной статье представлены морфологическое строение и распространенность некоторых дикорастущих съедобных растений флоры НКР.

Գրականություն

1. А.Л. Тахтаджян, Жизнь растений, М., Просвещение, т. 5(1), 1980, 218с.
2. В.С. Новиков, И.А. Губанов, Атлас определитель дикорастущие растения, М., 2008, 201с.
3. В.А. Петров, Этноботаника Нагорного Карабаха, Баку, 1940. 93с.
4. Ջ.Տ. Հովհաննիսյան, Կանաչ դեղատուփ, Եր., 2005, էջ 199, 250:
5. Ս.Ս. Մելքումյան, Լեռնային Ղարաբաղ, Եր., 1990, էջ 9-14:
6. Ռ.Ս. Դադարյան, Բուսականների հայերեն- լատիններեն բառարան, Եր., 1981, էջ 7,4:
7. Ռ.Ս. Կարապետյան, Հայաստանում տարածված մոլախոտերի առկա, Եր., 1980, էջ 54: